

ХРОНІКА НАУКОВОГО ЖИТТЯ

І.І.Тюрменко (Київ)

КОНФЕРЕНЦІЇ ДО 125-РІЧЧЯ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ІВАНА ОГІЄНКА (МИТРОПОЛИТА ІЛАРІОНА)

У 2007 р. виповнилося 125 років від дня народження визначного українського вченого, державного, релігійного та громадського діяча Івана Огієнка (митрополита Іларіона). Указ Президента України Віктора Ющенка від 7 лютого 2007 р. надав потужного імпульсу процесу вшанування його пам'яті. 7–8 червня 2007 р. на базі кафедри політології та соціальних технологій Національного авіаційного університету (Київ, Україна) відбулася Міжнародна науково-практична конференція «Творча спадщина Івана Огієнка в контексті сучасного розвитку гуманітарних наук». В її організації та проведенні взяли участь Посольство Канади в Україні і Надзвичайний та Повноважний Посол Канади в Україні *п. Абайна М. Данн*, Консисторія Української православної церкви в Канаді (УПЦК) та її голова *о. Богдан Гладьо*, Канадський інститут українських студій при Альбертському університеті (Едмонтон, Канада), Товариство «Волинь» та Інститут дослідів Волині (Вінніпег, Канада), Колегія св. Андрія (Вінніпег, Канада), Всеукраїнське товариство Івана Огієнка та його київський осередок, Національний банк України і банк «Хрещатик». У роботі заходу взяли участь провідні вчені з України, Білорусії, Польщі, Канади.

Урочисте відкриття конференції відбулося 7 червня 2007 р. у великій актовій залі Національного авіаційного університету (Київ, Україна). Із вітальним словом до учасників та гостей конференції звернулася Надзвичайний і Повноважний Посол Канади в Україні *п. Абайна М. Данн*, наголосивши, що І.Огієнко є гордістю не лише України, а й Канади. Діяльність ученого збагатила світ, а його життя та звитяга будуть продовжувати надихати майбутні покоління українців на їхній рідній землі в їх намаганнях утілити в життя ідею вільної, ліберальної, демократичної, об'єднаної та процвітаючої України, – наголосила *п. Абайна М. Данн*. Перед учасниками пленарного засідання виступив академік НАН України та АПН України, Президент АПН України *В.Г.Кремень*, який розкрив внесок І.Огієнка у становлення системи освіти в Україні у 1917–1920 рр. і наголосив на актуальності науково-педагогічного доробку вченого в умовах реформування освітньої галузі у сучасній Україні. Ректор Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка професор *О.М.Завальнюк* – автор фундаментальних праць з історії Кам'янецького університету – проаналізував роль І.Огієнка у створенні цього навчального закладу. Пленарне засідання проходило у час, коли Національний банк України карбував ювілейну пам'ятну монету до 125-річчя І.Огієнка. Заступник голови правління банку «Хрещатик» *О.Я.Ратушнюк* продемонструвала саму монету та розповіла про історію її створення.

Другу частину пленарного засідання конференції відкрила голова Всеукраїнського товариства Івана Огієнка, професор Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, лауреат премії Івана Огієнка *Є.І.Сохацька*. У своєму виступі вона висвітлила історію створення огієнківського руху, його проблеми та досягнення. Суголосно прозвучав виступ професора та завідувача кафедри видавничої справи і редагування Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка, лауреата премії Івана Огієнка, голови Фондації імені митрополита Іларіона *М.С.Тимошика*. Його доповідь «Боротьба за Огієнка та його справу в Українській державі на сучасному етапі: генеза і причини спротиву опонентів» розкрила глибинні причини перешкод у відродженні імені та творчої спадщини визначного сина українського народу.

Науковий аналіз послань митрополита Іларіона до Української православної церкви у Канаді зробив професор Колегії св. Андрія, викладач Центру українсько-канадських студій *Роман Єрнюк* (Вінніпег, Канада) – у минулому учень владики Іларіона. Доповідач наголосив на важливості звернень першоієрарха для розвитку українського православ'я не лише на канадській землі, а й для сучасної України. Він продемонстрував низку оригінальних слайдів, які наочно показали життя Іларіона у Канаді, що було надзвичайно прихильно сприйнято учасниками та гостями конференції. Із великим зацікавленням присутні слухали виступ проф. факультету теології Колегії св. Андрія *Степана Ярмуса* (Вінніпег, Канада) – учня митрополита Іларіона. Велике враження на учасників і гостей конференції справив аудіозапис виступу митрополита Іларіона на XIII соборі Української греко-православної церкви у Канаді 22 травня 1965 р., який зберігається в архіві *С.Ярмуса*.

Критичний погляд на справу приїзду Івана Огієнка до Канади прозвучав у виступі директора Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства проф. *Ірини Ма-*

тяш, яка висвітлила нові, раніше невідомі, обставини переїзду Іларіона до Вінніпега. *І.Матяш* обґрунтувала тезу про визначну роль генерала В.Сікевича у житті митрополита. Про формування духовно-моральної культури особистості у творчій спадщині Івана Огієнка доповіла проф. Київського національного університету імені Тараса Шевченка *Галина Сагач*.

Секція «Іван Огієнко та сучасні дослідження в галузі суспільно-політичних наук» збрала провідних учених, фахівців з історії церкви, біографістики, історії української еміграції, джерелознавства. Доповіді відзначалися новизною тематики та використанням раніше неопублікованих документів. Загалом висновки і результати досліджень засвідчили нагальну потребу внесення певних коректив, доповнень та уточнень у життєпис владика Іларіона. Нові матеріали до біографії оприлюднив у своїх виступах голова секції *о.Ю.Мицик*. Він проаналізував листування (70 листів загальним обсягом 5 друк. арк.) між митрополитом Іларіоном та А.Чайковським, яке зберігається в архіві УПЦК. Використання раніше неопублікованих джерел із цього ж архіву дозволило *І.Тюрменко* визначити характер взаємин між І.Огієнком та О.Оглоблиним.

Значний блок доповідей був присвячений історії церкви. Зокрема, погляд Івана Огієнка та його сучасників на оновлення української церкви розкрив *О.Ігнатуша*. Суголосно звучала доповідь *І.Шугальової*, в якій аналізувалася оцінка І.Огієнком стану православної церкви в Україні у другій половині XIX – на початку XX ст. Причини упередженого ставлення митрополита Іларіона до т.зв. «липківщини» та зміни його «антилипківських» настроїв у канадський період висвітлила *І.Преловська*. На основі відображення постаті І.Огієнка на шпальтах сучасної православної періодики *І.Жердєва* дійшла висновку про відмінності в оцінці Іларіона у пресі УАПЦ і УПЦ КП, де І.Огієнко виступає як провідник політики українського православ'я, та УПЦ МП. Цікаві факти про життя Іларіона як архієпископа Холмсько-Підляської єпархії на основі спогадів своєї сестри Клави Огієнко описала племінниця владика *Віра Огієнко*. На жаль, проблеми зі здоров'ям не дали їй можливості особисто виголосити доповідь.

На основі нових документів із санкт-петербурзьких бібліотечних збірок *Л.Тимошенко* оприлюднив низку нових фактів щодо історії Радомишльщини та, зокрема, огієнкіани; характеру співпраці І.Огієнка з Українським історичним товариством в еміграційний період приділила увагу *А.Атаманенко*; місце і роль І.Огієнка серед української емігрантської інтелігенції в Чехословаччині та Польщі розкрив *О.Даниленко*; історіографію постаті Іларіона у сучасній українській науковій літературі висвітлила *М.Мандрик*. Новий погляд на державотворчу місію Іларіона висунув *Л.Тупчієнко*. Цікаві факти із життя митрополита у Польщі були викладені у доповідях *О.Юрченко* та *О.Ількової*; до проблеми жіночого світу Івана Огієнка звернулася *Т.Курченко*.

Робота другої секції «Іван Огієнко – мовознавець, культуролог, філософ та педагог» була також надзвичайно плідною, а доповіді викликали жваве обговорення. Велике зацікавлення виявили учасники секційного засідання до доповідей, в яких І.Огієнко був представлений як учений європейського рівня та просвітник українського народу (*Л.Бондарчук*), бібліограф (*М.Герашенко*), дослідник українського друкарства (*Н.Черниш*), перекладач «Слова о полку Ігоревім» (*Н.Науменко*), педагог та міністр освіти у період національно-демократичної революції 1917–1920 рр. (*М.Поліщук*), поборник і речник викладання української мови у Манітобському університеті в Канаді (*І.Константюк*), філолог і мовознавець (*С.Яременко*), фольклорист та етнограф (*В.Федас*) та ін.

Загалом робота ювілейного огієнкознавчого форуму була організована на високому рівні, про що засвідчив і вихід до початку його роботи збірника доповідей конференції, виданого за фінансової підтримки посольства Канади в Україні.

Широка програма вшанування 125-ої річниці від дня народження митрополита Іларіона відбулась у Канаді. 2–4 листопада у Вінніпегу, а 16 листопада у Торонто 2007 р. пройшла Міжнародна наукова конференція «Митрополит Іларіон: «Служити народові – то служити Богові»». Натхненником, ініціатором та організатором такого форуму, який зібрав визначних церковних діячів і науковців із Великобританії, Канади, Польщі, Португалії, України стала Українська православна церква у Канаді. Організаційний комітет очолив голова Консисторії УПЦК *о.Богдан Гладь*. Його заступником став проф. Колегії св.Андрія проф. *Роман Єренюк*. Фінансову підтримку надало Товариство «Волинь» (Вінніпег, Канада), яке очолює адв. *Сергій Радчук*. Активну участь у роботі конференції взяв Надзвичайний і Повноважний Посол України в Канаді пан *Ігор Осташ*. Робота конференції відзначалася ґрунтовністю доповідей, організаційною насиченістю та різноманітністю заходів.

Конференція відкрилася 2 листопада о 10-й годині поминальною панахидою на могилі митрополита Іларіона, на цвинтарі Глен-Іден. Могила була ошатно прибрана червоною калиною та квітами, до чого долучилося жіноцтво української громади у Вінніпегу: п. *Марія Корчевич*, п. *Марія Зайців* і члени Товариства «Волинь» п. *Надія Шаварська* та п. *Ніна Лугова*. Поминальну панахиду

відслужили митрополит Іван – першоєрарх УПЦК, архієпископ Торонто та Східної Канади єпископ *Юрій*, єпископ *Іларіон* із Португалії, єпископ *Андрій* із Великобританії, голова Консисторії УПЦК о.Богдан Гладь, прот. Назарій, о. Корнелій. На поминальній панахиді були присутні також посол України в Канаді п. *Ігор Осташ*, о. *Ярослав Буцьора*, о. *Степан Ярмусь*, проф. *Роман Єренюк*, *Григорій Купріянович*, *Ірина Тюрменко*, *Юлія Заячук* та ін. Вечірнє врочисте засідання конференції, на якому головував д-р *Р.Єренюк*, проходило у конференц-залі катедри Св.Трійці у Вінніпегу. У присутності учасників, гостей і членів Святотроїцької громади були виголошені доповіді-рефлексії викладачів факультету теології Колегії св.Андрія д-ра *Олега Кравченка* та д-ра *Степана Ярмуса*, які надзвичайно проникливо поділилися своїми спогадами про владика Іларіона та про роль, що її він відіграв не лише в їхніх долях, а й у формуванні цілого покоління української повоєнної еміграції. Зокрема, д-р *О.Кравченко* підкреслив роль митрополита Іларіона як учителя і духовного наставника. Восени 1952 р. у Вінніпегу під час навчання у Колегії св.Андрія тоді ще 17-літній *О.Кравченко* познайомився із 70-річним митрополитом Іларіоном. Д-р *О.Кравченко* наголосив на великому значенні Іларіона для української еміграції Канади: «Для нас, канадців, – зауважив він, – Іларіон був новим Петром Моголою. Його спадщина збагатила всіх у Канаді». Д-р *С.Ярмусь* розкрив роль віри і праці у житті митрополита Іларіона. Він також зупинився на аналізі життєвого досвіду І.Огієнка, його наполегливому навчанні в університеті св.Володимира. Особливу увагу доповідач приділив церковній діяльності Іларіона, його ораторським здібностям та проповідницькому таланту.

Пані *Марія Корчевич* (Консисторія УПЦК, Вінніпег) виклала життєвий шлях владика Іларіона. Біографія Іларіона, пройдена через серце і душу, прозвучала проникливо, переконливо й живо. Роздуми про значення митрополита та вірші про нього, зачитані пані Марією, надовго запам'ятались учасникам конференції.

3 листопада, після вранішньої Божественної літургії у каплиці Колегії св.Андрія відкрилося засідання сесій конференції. Із вітальним словом до учасників і гостей форуму звернувся президент Університету Манітоли, а також посол України в Канаді *І.Осташ*. Перша сесія, на якій головував о.*Богдан Гладь*, заслухала доповіді, в яких І.Огієнко (митрополит Іларіон) був представлений як науковець, державний і політичний діяч. Перші кроки Івана Огієнка в українському політичному житті висвітлив проф. Університету Манітоби д-р історії *О.Герус*. Він, зокрема, підкреслив, що участь І.Огієнка у громаді при створенні Кам'янець-Подільського університету відіграла визначну роль у перетворенні його на постать національного масштабу та відкрила шлях до посади міністра освіти в уряді Української Народної Республіки періоду Директорії.

Григорій Купріянович – д-р Університету Марії Склодовської-Кюрі (Люблін, Польща), голова Українського товариства у Любліні – зупинився на важливості варшавського періоду в житті І.Огієнка. Поділивши його на три підперіоди, він наголосив на тому, що 1926–1940 рр. стали своєрідним «антрактом у житті майбутнього єрарха». Саме «активність на церковній ниві в структурах Української автокефальної церкви стала для нього цінною підготовкою до архієрейського служіння». Професор Національного авіаційного університету, голова Київського осередку Всеукраїнського товариства Івана Огієнка (Київ, Україна), д-р іст. наук *Ірина Тюрменко* розкрила внесок І.Огієнка у формування української православної культурологічної думки. Доповідачка підкреслила, що митрополит Іларіон виявив особливості українського культурно-історичного типу, в основу якого поклав релігійний фактор, а православну церкву вважав стрижневим елементом творення й збереження національно-культурного життя та самоідентичності українців як нації.

Не менш цікавим для учасників і гостей конференції стало засідання другої сесії конференції, на якому головував ректор Колегії св.Андрія о.*Роман Божик* (Вінніпег, Канада). До слова були запрошені діячі церкви, теологи, які розкрили роль митрополита Іларіона у розвитку та зміцненні українського православ'я. Єпископ *Телмесоса* та української православної громади у Португалії *Іларіон (Рудюк)* розкрив особливості й основні напрями подвижницько-патріотичної діяльності митрополита Іларіона. Єпископ лондонський та західноєвропейський *Андрій (Пешко)* проаналізував церковне служіння митрополита Іларіона у Холмсько-Підляській єпархії. Проф. факультету теології Вінніпезького університету д-р о.*Ярослав Буцьора* (Вінніпег, Канада) здійснив аналіз тверджень митрополита Іларіона про людину та виклав антропологічні засади його служіння Богові й українському народові.

Засіданням третьої сесії керував голова Товариства «Волинь» адв. *С.Радчук* (Вінніпег, Канада). Доповіді були присвячені науково-педагогічній діяльності Івана Огієнка та його внеску в теорію й практику українського мовознавства та розбудову вищої освіти в Україні і Канаді. Канд. пед. наук, доцент кафедри загальної та соціальної педагогіки Львівського національного університету імені І.Франка *Юлія Заячук* (Львів, Україна) зупинилася на теоретичних проблемах виховної системи І.Огієнка, серцевину якої становить теорія рідномовного виховання та навчання молоді. Доповідач-

ка підкреслила визначну роль Іларіона у розробленні методики вивчення української мови та проаналізувала його дидактичні погляди.

Філософсько-гомолетичний аналіз послань митрополита Іларіона здійснив професор Колегії св. Андрія та Центру українсько-канадських студій Манітобського університету *Роман Єренюк* (Вінніпег, Канада). Учений дослідив 110 послань митрополита Іларіона, які характеризують владику як філософа, проповідника, «великого учителя і наставника церкви й української громади». У посланнях, як зазначив Р.Єренюк, визначена сутнісна характеристика владики «як людини миру і єдності, енергійного, ідеалістичного, повного динамічної енергії й надзвичайно витривалої працьовитої етики». Професор германо-славистичних студій Манітобського університету *Ірина Константюк* (Вінніпег, Канада) висвітлила стан викладання української мови в університеті. Вона підкреслила, що це стало можливим завдяки зусиллям митрополита Іларіона та Я.Рудницького, які долучилися до відкриття в Університеті Манітоби департаменту славистичних студій, де українська мова посила належне місце. Дослідниця підкреслила, що департамент і сьогодні продовжує бути осередком згуртування і навчання молоді як українського, так і неукраїнського походження.

На честь учасників форуму було організовано вечірній банкет. У своєму виступі український посол у Канаді *І.Осташ* висловив вдячність Консисторії УПЦК, українській громаді за організацію та проведення міжнародного наукового форуму, присвяченого мислителю та просвітителю, великому сину України Іванові Огієнку (митрополиту Іларіону).

Урочисте закриття конференції відбулося у Вінніпегу 4 листопада у приміщенні Консисторії УПЦК. Заключні висновки виголосив архієпископ *Юрій (Калищук)*, єпископ Торонто та Західної Єпархії УПЦК (Торонто, Канада), який закликав громаду не лише вивчати заповіді митрополита Іларіона, а й узяти їх за дороговказ задля збереження української мови, культури, української православної церкви та самого українства.

16 листопада учасники конференції виступили перед українською громадою Торонто із прощальними виступами та словами вдячності за організацію на високому рівні міжнародної наукової конференції, присвяченої 125-річчю від дня народження митрополита Іларіона (Івана Огієнка).

П.Т.Тронько

ДО 60-РІЧЧЯ ДОКТОРА ІСТОРИЧНИХ НАУК, ПРОФЕСОРА О.В.КУЗЬМИНЦЯ

Професор, доктор історичних наук Олександр Васильович Кузьминець належить до тієї когорти вчених, які виростили з практичної роботи, з того оточення кінця 1960-х рр., котре заговорило тишком-нишком про українську національну ідею й про необхідність збереження в цьому світі всього вітчизняного – чи то археологічна пам'ятка, чи архітектурний витвір у камені, чи то праці на папері...

Народився О.В.Кузьминець 7 вересня 1948 р. в селі Спиченці Погребищенського району Вінницької області. Його творча біографія розпочалася рано, у студентські роки, у Республіканському правлінні Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, головою якого мені довелося бути немало літ.

Сімнадцятирічний студент історичного факультету столичного державного університету ім. Т.Г.Шевченка, мандруючи Києвом у пошуку якогось підробітку, випадково набрів на вул. Пушкінській, 32, в самому центрі міста на вивіску «Українське товариство охорони пам'яток історії та культури. Республіканське правління». Зайшов, бо відчув у назві щось причетне, до його фаху. В коридорі він зустрівся із заступником голови правління Я.П.Петрусенком. Поговоривши з хлопцем, Яків Петрович запропонував йому роботу вантажника й довільний (бо ж лекції в університеті не можна пропускати) графік роботи. Після занять Олександр спішив до Товариства, виконував всіляку нехитру технічну роботу. Він доставляв перші пачки свіжонадрукованих у видавництві «Київська правда», що знаходилося навпроти оперного театру, членські квитки Товариства, возив і забирав документи в державних та громадських організаціях. Олександр часто бував у кабінетах Ради Міністрів УРСР, у тому числі й у мене, в ЦК Компартії України, у митрополита київського, галицького й усієї України екзарха Філарета, у міських та обласних установах.

Він втішався першою публікацією (1967 р.) у «Вечірньому Києві». За дорученням відомого журналіста І.С.Щербатенка написав нарис про переможця конкурсу на кращий хронікально-документальний фільм, котрий проходив у Народній Республіці Болгарії, Ф.Соболева та його фільм «Мова тварин», акцентувавши, що це прорив українського кіно у світ.